

ΤΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ

Ἀπό μιά ἄλλη σκοπιά

**Τοῦ κ. ΑΝΔΡΕΑ Ν. ΠΑΠΑΒΑΣΙΛΕΙΟΥ, Δρα Θεολογίας,
Πρ. Ἐπιθεωρητῆ Μέσης Ἐκπαιδεύσεως.**

Τό δικαίωμα ἀρχικά εἶχε ἄλλη, διαφορετική σημασία ἀπό αὐτή μέ τήν ὁποία τό χρησιμοποιοῦμε σήμερα. Μέ αὐτό, ὡς παράγωγο τοῦ ρήματος δικαίω (ὥ) < δίκαιος, ἀποδιδόταν τό θέλημα τοῦ Θεοῦ, ὁ ὁποῖος στήν Παλαιά Διαθήκη ἐμφανιζόταν κυρίως μέ τήν ιδιότητα τοῦ δικαίου καί ὁ ὁποῖος μέ δίκαιο τρόπο ἀσκοῦσε τήν ἐποπτεία ἐφαρμογῆς τῶν ὅσων, ὡς δικαιωμάτων του, ἀποκάλυπτε στούς Ἰσραηλίτες.

Τό θεῖο, λοιπόν, θέλημα, τό ὁποῖο ποικιλόμορφα ἀποκαλυπτόταν μέσω διαφόρων ἀγίων ἀνθρώπων καί σχετικῶν γεγονότων καί τό ὁποῖο εἶχε τό χαρακτῆρα τῆς ἐντολῆς, ἀποδιδόταν στήν Παλαιά Διαθήκη μέ τή χρήση τῆς λέξεως δικαίωμα. Καί ἐπειδή πολλές φορές καί κατὰ διαφορετικές ἐποχές, ἀνάλογα μέ τίς ἐκάστοτε ἀνάγκες τῶν ἀνθρώπων, ἐξέφραζε τό θέλημά του ὁ Θεός, ἔτσι τό δικαίωμα, ὡς ἔννοια συλλογική, ἐμφανίζεται στήν Παλαιά Διαθήκη σέ πληθυντικό ἀριθμό, ὡς δικαιώματα.

Ὅποιοδήποτε βιβλίο τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης κι ἂν διαβάσει κανεῖς, θά διαπιστώσει τή δασιλή χρήση τῆς λέξεως δικαιώματα μέ τή σημασία τῶν θείων ἐντολῶν καί προσταγμάτων. Τοῦτο ἰδιαίτερα παρατηρεῖται στό Δευτερονόμιο, στούς Ψαλμούς καί στά βιβλία τῶν Προφητῶν. Περιορισμένη χρήση τοῦ δικαιώματος (ἐνικ.) γίνεται καί στό βιβλίο τῶν Ἀριθμῶν, ὅπου ἡ λέξη συνάπτεται μέ τίς ἔννοιες τοῦ κρίματος καί τοῦ νόμου, γιά νά ἀποδοθεῖ ἔτσι τό νόημα τῆς νομικῆς δικαιοσύνης, πού κυριαρχεῖ στήν Παλ. Διαθήκη. Στό ἴδιο βιβλίο, σέ μιά περίπτωση τό «δικαίωμα κρίσεως» ἐρμηνεύεται ὡς «κληρονομικό δικαίωμα» καί σέ μιά ἄλλη, τό δικαίωμα ταυτίζεται μέ τήν ἔννοια τοῦ καθήκοντος!

Γενικά, τὰ δικαιώματα στήν Παλ. Διαθήκη θεωροῦντο ὡς φραστική διατύπωση τοῦ θείου θελήματος καί ὑπ' αὐτή τήν ἔννοια ἡ λέξη συνδεόταν ἄμεσα μέ τόν Θεό. Ἦταν, δηλαδή, τὰ δικαιώματα θεῖα καί ὄχι ἀνθρώπινα. Ἡ σχέση τοῦ ἀνθρώπου μέ αὐτά κατανοεῖτο ὡς ὑποχρέωση γιά συμμόρφωσή του πρὸς αὐτά. Στήν ἀντίθετη περίπτωση, ὁ ἄνθρωπος, ὡς μή ἀκριβῆς τηρητής τῶν δικαιωμάτων τοῦ Θεοῦ, ἐπέσυρε τή θεία ὀργή καί τήν αὐστηρή καί παραδειγματική τιμωρία του.

Ἀνάλογη εἶναι ἡ χρήση τῶν ἐννοιῶν τοῦ δικαιώματος καί τῶν δικαιωμάτων καί στήν Καινή Διαθήκη. Σ' αὐτή γίνεται λόγος γιά τό «δικαίωμα τοῦ Θεοῦ» ἢ γιά τό «δικαίωμα τοῦ νόμου», ὅπως καί γιά τὰ δικαιώματα τοῦ Κυρίου, μέ τήν ἴδια σημασία τῶν θείων ἐντολῶν καί προσταγμάτων. Τά δικαιώματα τῆς σαρκός, στά ὁποῖα ἀναφέρεται ὁ Ἀπ. Παῦλος, ἐρμηνεύονται ὡς διατάξεις πού ἀφοροῦν τήν καθαρότητα τοῦ σώματος. Ἀπό τόν ἴδιο Ἀπόστολο τῶν Ἑθνῶν ἡ λέξη δικαίωμα χρησιμοποιήθηκε γιά τήν ἀπόδοση καί τῆς δικαιώσεως, ἡ ὁποία ἐπιτεύχθηκε μέ τή χαριστική πράξη τοῦ Θεοῦ, πού συντελέστηκε μέ τή θεία ἐνανθρώπηση τοῦ Κυρίου.

Στήν Καινή Διαθήκη ἡ κυρίαρχη σχέση μεταξύ Θεοῦ καί ἀνθρώπου εἶναι ἡ σχέση Κυρίου καί ἀγαθοῦ – πιστοῦ δούλου. Ὁ πρῶτος δίδει ἐντολές καί ὁ δεῦτερος καλεῖται νά τίς ἐκτελέσει. Γί' αὐτή τή σχέση μιᾶ ὁ ἴδιος ὁ Χριστός στούς μαθητές Του: Μήπως ὁ κύριος τῆς ρηθείας παραβολῆς, διερωτᾶται ὁ Χριστός, χρωστᾷ εὐγνωμοσύνη στόν δούλο ἐκεῖνον, ἐπειδή ἔκανε ὅσα τόν διέταξε; Δέν νομίζω, ὅτι τοῦ ὀφείλει τίποτε, ἀπαντᾷ ὁ ἴδιος ὁ Κύριος. Ἔτσι κι ἐσεῖς, ὅταν κάνετε ὅλα, ὅσα σᾶς διέταξε ὁ Θεός μέ τίς ἐντολές του, πρέπει νά λέγετε, ὅτι εἴμαστε ἄχρηστοι δούλοι· γιατί αὐτό πού εἴχαμε ὑποχρέωση νά κάνουμε, αὐτό καί μόνο κάναμε, τίποτε τό ἰδιαίτερο κι ἐξαιρετικό (Λουκ. 17, 10).

Στή σκέψη καί στήν κρίση τοῦ Χριστοῦ δέν ἐγείρεται θέμα δικαιώματος μέ τή σημασία, πού χρησιμοποιοῦμε σήμερα τή λέξη, πού συνίσταται στήν ἠθική καί τή νομική ἀξίωση καί ἀπαίτηση γιά τήν ἐπιβράβευση κάθε ἐργαζόμενου μέ τήν καταβολή σ' αὐτόν τῆς ἀμοιβαίας συμφωνηθείσας ἀντιμισθίας. Καί ὁ λόγος ἦταν, ὅτι «ἐργοδότης» καί «ἀξιολογητής» κάθε ἔργου ἦταν καί εἶναι ὁ Θεός, ὁ ὁποῖος ὄντας ὁ μόνος δίκαιος κριτής, ἔτσι ἄλλωστε ἀναφέρεται ὅτι ἐνήργησε καί σ' ὅλες τίς σχετικές παραβολές τῶν Εὐαγγελίων, δέν ὑπῆρχε καί δέν ὑπάρχει περίπτωση νά ἀδικήσει κανένα. Σύμφωνα μέ τήν παραβολή

«τῶν ἐργατῶν τοῦ ἀμπελῶνος», θά δώσει στὸν καθένα ὅ,τι εἶναι δίκαιο (Ματθ. 20,7). Δέν πρόκειται νά ἀφήσει κανένα χωρίς ἀμοιβή, νοουμένου, βέβαια, ὅτι ἔχει ἐκπληρώσει τὸ καθήκον του ἀπέναντί Του.

Ἡ ἀμοιβή αὐτὴ τοῦ Θεοῦ εἶναι γιὰ τὸν ἄνθρωπο ὁ καρπὸς τοῦ καθήκοντός του, τὸν ὁποῖο ὅμως, καὶ δέν μπορεῖ νά ἀξιώσει ἀπὸ τὸ Θεό, γιατί δέν ὑπάρχει ἡ ἀνάλογη προσωπικὴ συστοιχία. Ὁ ἄνθρωπος, ὡς μικρός, ἀτελής καὶ πεπερασμένος, δέν μπορεῖ νά προβάλλει συστοιχία καθήκοντος καὶ δικαιώματος καὶ νά ἀπαιτήσῃ ἀπὸ τὸ ἄπειρο, τέλειο καὶ ἀπόλυτο Ὡν, τὸν Θεό, τὴν ἀναγνώριση ὁποιουδήποτε δικαιώματος, γιατί δέν ὑπάρχει ἡ ἀναγκαία προϋπόθεση τῆς ἰσότητας.

Πέρα ἀπ' αὐτό, ἓνα εἶναι τὸ γεγονός: Ὁ Θεὸς δέν ὀφείλει τίποτε σέ κανένα. Ὅσα ἔχουμε, μέ πρώτιστα ἀγαθὰ τῇ ζωῇ καὶ τὴν υἰεία, εἶναι ἀπὸ τὸν Θεό, ἀπὸ τὸν Ὅποιο ἐκπηγάζει κάθε καλὴ προσφορά καὶ κάθε τέλειο δῶρο (Ἰακ. 1, 17). Μποροῦμε ἄραγε νά διεκδικήσουμε ἀπὸ τὸν Θεό ἀγάπη, ὅταν γνωρίζουμε, ὅτι «ὁ Θεὸς εἶναι ἀγάπη» (Α' Ἰωαν. 4, 8); Μποροῦμε νά ἀπαιτήσουμε ἀπὸ τὸν Θεό βοήθεια καὶ προστασία, ὅταν ὁ ἴδιος ὁ Κύριος μᾶς διαβεβαιώνει, ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι τόσο ἀγαθὸς καὶ δίκαιος, ὥστε τὸν ἥλιό του ἀνατέλλει ἀδιάκριτα καὶ στοὺς καλοὺς καὶ στοὺς κακοὺς καὶ ἀφήνει τὴ βροχὴ του νά πέσει ἐκεῖ ὅπου βρίσκονται τόσο οἱ δίκαιοι ὅσο καὶ οἱ ἄδικοι (Ματθ. 5, 45);

Ὁ Θεὸς δικαιούται τὰ πάντα, χωρίς νά ὑποχρεοῦται γιὰ τίποτε, γιατί εἶναι πέρα καὶ πάνω ἀπὸ κάθε ἔννοια καθήκοντος καὶ δικαιώματος. Αὐτὴ ἡ σχέση ἰσχύει μεταξύ τῶν ἀνθρώπων καὶ ἡ ὁποία εἶναι ἀποτελεσματικὴ ἀμοιβαιότητας. Σύμφωνα μέ αὐτήν, ἡ ἀξίωση γιὰ ἀναγνώριση δικαιωμάτων προκύπτει ἀπὸ τὴν ἐκπλήρωση ἀνάλογων ὑποχρεώσεων μας ἀπέναντι στοὺς ἄλλους. Γι' αὐτό καὶ ὁ Κύριος, συγκεφαλαιώνοντας ὅσα προεῖπε στὴν ἐπὶ τοῦ Ὁρους ὁμιλία Του, διατύπωσε τὸν χρυσὸ κανόνα τῆς σχέσεως μεταξύ καθήκοντος καὶ δικαιώματος, λέγοντας, ὅτι «ὅλα ὅσα θέλετε νά κάμουν οἱ ἄλλοι ἄνθρωποι σέ σᾶς, τὰ ἴδια νά κάνετε καὶ σεῖς σ' αὐτούς· αὐτὸς εἶναι στὴν οὐσία ὁ μωσαϊκὸς νόμος καὶ ἡ διδασκαλία τῶν προφητῶν» (Ματθ. 7, 12). Ἡ ἄλλη ὄψη τοῦ ἰδίου αὐτοῦ νομίσματος, τὸ ὁποῖο ἀποτιμᾷ τίς ἀνθρώπινες σχέσεις, βρίσκεται στὴ συμβουλή τοῦ Τωβίτ πρὸς τὸν Τωβία, ὅπου ὁ πατέρας εἶπε στό γιό του «νά μή κάμει σέ κανένα ὅ,τι αὐτὸς ἀποστρέφεται καὶ δέν θέλει οἱ ἄλλοι νά κάμουν σ' αὐτόν» (Τωβίτ, 4, 15).

Στὴν Ἀγιογραφικὴ διδασκαλία καὶ στὴν Πατερικὴ παράδοση, πάνω στίς ὁποῖες στηρίχθηκε ἡ Χριστιανικὴ Ἠθικὴ, ὡς σύστημα ἠθικῆς

δεοντολογίας, προέχουσα θέση κατέχει τό καθῆκον, γεγονός πού επιβεβαιώνεται καί ἀπό τήν ἐννοιολογική ἀνάλυση τῆς λέξεως καί μάλιστα ὅταν αὐτή συνάπτεται μέ τή δικαιοσύνη. Ὅτι γιά τούς ἄλλους ἀποτελεῖ καθῆκον, καί ἰδιαίτερα στή σφαῖρα τῶν καθηκόντων τῆς δικαιοσύνης, γιά μᾶς συνιστᾷ τό δικαίωμα. Μέ ἄλλα λόγια, τό δικαίωμα δέν εἶναι τίποτε ἄλλο παρά ἡ ἀντίστροφη ὄψη τοῦ καθήκοντος.

Αὐτό πού ἐνδιέφερε τόν ἀρχέγονο Χριστιανισμό, χωρίς βέβαια νά παραγνωρίζει τήν ἀξία τοῦ ατόμου, ἦταν τό καθῆκον πρὸς τό κοινωνικό σύνολο, τοῦ ὁποῦ ἐπίλεκτο μέλος εἶναι ὁ κάθε ἀνθρώπος. Γί' αὐτό καί τόσο πολύ ὑπερτόνιζε τό καθῆκον, ὥστε τό δικαίωμα, ὅπως ἐμεῖς σήμερα τό ἀντιλαμβανόμαστε, δηλ. ὡς τήν ἀπαίτηση γιά ἀναγνώριση τῶν πάσης φύσεως συμφερόντων μας, πού ἐκπηγάζουν ἀπό τήν ἄσκηση τῶν ἀντίστοιχων φυσικῶν, νομικῶν καί ἠθικῶν ὑποχρεώσεών μας, νά μὴ ἀποτελεῖ ἁρμονική συστοιχία, ἀλλὰ νά τίθεται σέ δεύτερη μοῖρα.

Αὐτό φαίνεται καθαρά στή ζωὴ τῶν πρώτων χριστιανῶν τῶν Ἱεροσολύμων, ὅπου τόση ἦταν ἡ ἀγνότητα τῶν ἡθῶν τους, ὥστε μεταξύ τους εἶχαν μιά ἀδιάσπαστη ὁμοφροσύνη, καί τόσο ἦταν πνευματικά ἐνωμένοι, πού ἔδιδαν τήν ἐντύπωση, ὅτι εἶχαν μιά μόνο ψυχὴ καί μιά καρδιά, γράφει ὁ εὐαγγελιστὴς Λουκᾶς. Ἀποτέλεσμα τοῦ φρονήματος τούτου ἦταν νά μὴ ὑπάρχει κανεὶς ἀνάμεσά τους, πού νά λέγει, ὅτι καί τό ἐλάχιστο ἀπὸ τὰ ὑπάρχοντά του καί τήν περιουσία του ἦταν δικό του, ἀλλὰ τὰ εἶχαν μεταξύ τους ὅλα σέ κοινὴ ὠφέλεια καί χρῆση (Πράξ. 4, 32).

Αὐτὴ ἡ νοοτροπία καί ὁ παρόμοιος τρόπος ζωῆς συνεχίστηκαν καί κατὰ τούς μεταγενέστερους αἰῶνες, ὥστε νά ἐξακολουθεῖ στό πᾶν τῆς Ἐκκλησίας ἡ ἴδια ἀντίληψη γιά τό δικαίωμα. Ἀπὸ τή μελέτη τῶν Πατερικῶν συγγραμμάτων προκύπτει, ὅτι τό δικαίωμα εἶχε μιά πλατιά σημασία, ὅπως γιά παράδειγμα, προστάγματα καί ἐντολές τοῦ Θεοῦ, δικαιοσύνη, δικαίωση, ἀπόδειξη, ἔγγραφο, κρίση, δικαστικὴ ἀπόφαση, σύνδεσμος κλπ. Σέ καμιά ὅμως περίπτωση δέν διαπιστώνεται ἡ χρῆση τῆς λέξεως δικαίωμα, ὡς ἔννοιας, ἡ ὁποία ἠθικά καί νομικά νά συνάπτεται μέ τήν ἄσκηση τοῦ καθήκοντος.

Μέ τήν πάροδο, ὅμως, τοῦ χρόνου, ἰδιαίτερα ἀπὸ τόν Μεσαίωνα καί μετὰ, καί μάλιστα κατὰ τή διάρκεια τῶν τριῶν τελευταίων αἰώνων, ἡ ἀνάγκη γιά νομικὴ κατοχύρωση καί προστασία τῶν πάσης φύσεως δικαιωμάτων κατέστη πολὺ ἐπιτακτικὴ, ἐπειδὴ ἡ ἔκπτωση τῶν ἡθῶν τῶν

ἀνθρώπων, ὡς ἀτόμων, ἀλλά καί στό ἐπίπεδο τῶν κοινωνιῶν, τῶν κρατῶν καί τῶν ἐθνῶν, ἦταν κάθετη σέ ἀνησυχητικό βαθμό. Ἡ ζωή, ἡ ἐλευθερία, ἡ σωματική ἀκεραιότητα, ἡ ἐλεύθερη ἔκφραση ἀπόψεων, τό ἐκλέγειν καί ἐκλέγεσθαι, ἡ ἐκπαίδευση, ἡ ἰσότητα τῶν φύλων, ὁ σεβασμός τῆς παιδικῆς καί τῆς γεροντικῆς ἡλικίας, ἡ κυριότητα, ἡ νομή καί ἡ διαχείριση τῶν περιουσιακῶν ἀγαθῶν, ὅπως καί πολλές ἄλλες πτυχές τῆς προσωπικῆς, οἰκογενειακῆς, κοινωνικῆς καί πολιτικῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου καταπατοῦντο βάνανυσα καί μάλιστα ἀπό ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι ἐπαγγέλλονταν, στό ὄνομα τοῦ Χριστοῦ καί τῶν ἀρχῶν τοῦ Χριστιανισμοῦ, μιά καλύτερη ζωή στή γη.

Ἐχοντας ὡς βασικό κίνητρό τους τήν ἀπληστία, οἱ γνωστοί λαοί τῆς Εὐρώπης κινήθηκαν πρὸς κάθε κατεύθυνση, γιά νά μεταφέρουν τάχα τό φῶς τοῦ Εὐαγγελίου στους λαούς τῶν ἄλλων ἡπείρων, οἱ ὁποῖοι ζοῦσαν ἀκόμη στό σκοτάδι καί στήν ἀναρχία. Ἀπό ἱεραπόστολοι, ὅμως, εἶχαν μεταβληθεῖ σέ κατακτητές καί δεινούς δυνάστες τῶν λαῶν αὐτῶν. Κρατώντας τό σπαθί ἀπό τό ἓνα χέρι καί κραδαίνοντας τήν ξιφολόγχη ἀπό τό ἄλλο, καταπίεζαν συνειδήσεις, βασάνιζαν σώματα, ἀπομυζοῦσαν τόν ἐθνικό πλοῦτο τῶν λαῶν αὐτῶν, ἀνήγγαναν, κατά τούς τελευταίους αἰῶνες, τό δουλεμπόριο σέ θεσμό, κατέστησαν τήν τιμή καί τήν ἐλευθερία τῶν ἀνθρώπων τούτων μέρος τοῦ ἐμπορίου τους καί ἐκμηδένιζαν τόν κόπο καί τόν ἰδρώτα τους, προπαντός δέ τήν ἴδια τή ζωή τους. Δέν εἶναι τυχαῖο, ὅτι στή Λατινική Ἀμερική ἡ Θεολογία ἀναπτύχθηκε σέ Θεολογία τῆς Ἀπελευθερώσεως, γιά νά βοηθηθεῖ ἔτσι ἡ ἀνάκαμψη στήν ἀναγνώριση καί ἐφαρμογή τῶν Ἀνθρωπίνων Δικαιωμάτων.

Αὐτή ἡ ἀπομάκρυνση ἀπό τίς ὑγιεῖς ἀρχές τοῦ ἠθικοῦ βίου, ὅπως τόν εὐαγγελίστηκε ὁ Χριστιανισμός, ὁδήγησε τούς λαούς, κυρίως τῆς Εὐρώπης, σέ βίαιες ἀντιδράσεις κατά τῶν ἀτομικῶν καί κοινωνικῶν συνθηκῶν, πού βαθμιαῖα διαμορφώθηκαν, ἀποτέλεσμα τῶν ὁποίων ἦταν ἡ κρατική καί διακρατική ἀναγνώριση καί νομική κατοχύρωση τῶν βασικῶν δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου.

Πronήθηκε ἡ Διακήρυξη τῶν Δικαιωμάτων τοῦ Ἀνθρώπου (Bill of Rights), πού ψηφίστηκε ἀπό τό Ἀγγλικό Κοινοβούλιο (1689). Ἀκολούθησε ἡ Ἀμερικανική Διακήρυξη τῆς Ἀνεξαρτησίας, ἡ ὁποία διαμορφώθηκε σέ τρεῖς φάσεις καί ἡ ὁποία διείπετο ἀπό ἀνθρωπιστικό καί χριστιανικό πνεῦμα (1774-76). Στή συνέχεια ἐγκρίθηκε ἀπό τή Συντακτική Ἐθνοσυνέλευση τῆς Γαλλίας ἡ γνωστή Διακήρυξη τῶν

Δικαιωμάτων του Ἀνθρώπου καί του Πολίτη (1789). Μετά τήν ἐπικράτηση του Κομμουνισμού στή Ρωσία ἐκδόθηκε ἡ Διακήρυξη τῶν δικαιωμάτων του ἐργαζόμενου καί ἐκμεταλλευόμενου λαοῦ, τῆς ὁποίας συντάκτης ὑπῆρξε ὁ Λένιν (1918). Στή Διακήρυξη αὐτή, μπροστά στοῦ κοινωνικό σύνολο καί στά συλλογικά δικαιώματα, τό ἄτομο καί τά θεμελιώδη δικαιώματα τοῦ ἀνθρώπου εἶχαν ὑποχωρήσει σέ τέτοιο βαθμό, ὥστε νά μή γίνεται ἀναφορά σ' αὐτά. Μετά τόν Β' Παγκόσμιο Πόλεμο ἔγινε ἡ διεθνοποίηση τῆς προστασίας τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου (1941).

Λίγο ἀργότερα, ψηφίστηκε ἡ Διακήρυξη τῶν Ἑνωμένων Ἐθνῶν (1942) γιά νά φτάσουμε ἔτσι στή σημαντικότερη Διακήρυξη γιά τά Ἀνθρώπινα Δικαιώματα, ἡ ὁποία ὀνομάστηκε μάλιστα καί Οἰκουμενική καί ἡ ὁποία ψηφίστηκε στό Παρίσι ἀπό τή Γεν. Συνέλευση τοῦ Ο.Η.Ε. (10 Δεκ. 1948). Τόν ἴδιο χρόνο στήν Μπογκοτά τῆς Κολομβίας ἐκδόθηκε ἡ Διακήρυξη τῶν Δικαιωμάτων καί Καθηκόντων τοῦ Ἀνθρώπου (1948).

Ἐκτός ἀπό τίς Διακηρύξεις αὐτές ἀκολούθησαν καί ἄλλες Διακηρύξεις, πού ἀφοροῦν τή Γυναίκα καί τό Παιδί, ὅπως καί ἄλλες κατηγορίες τοῦ ἀνθρώπου. Ὡστόσο τά προβλήματα δέν ἐξέλιπαν. Εἶναι γεγονός ὅτι πολλά ἀντιμετωπίστηκαν μέ ἐπιτυχία. Ἐξίσου, ὅμως, ἀληθές εἶναι ὅτι ἡ ἐφαρμογή τους εἶναι ἐπιλεκτική. Γιά ἄλλους ἀναγνωρίζονται καί τηροῦνται, ἐνῶ γιά ἄλλους ἡ ὑπαρξή τους εἶναι σκιάδης καί ἡ ἐφαρμογή τους προβληματική.

Γιά τή ριζική ἀντιμετώπιση ὅλων τῶν προβλημάτων τοῦ Ἀνθρώπου, παράλληλα μέ τή νομική κατοχύρωση τῶν δικαιωμάτων του, χρειάζεται νά δοῦμε τόν ΑΝΘΡΩΠΟ καί ἀπό τή σκοπιά τῆς πνευματικῆς του φύσεως, τῶν πνευματικῶν καταβολῶν καί τῶν πνευματικῶν του ἀναγκῶν. Ἄν ἡ ψυχή καί τό πνεῦμα του δέν ἀναβαπτισθοῦν στά χριστιανικά νάματα, τότε ὁ σεβασμός τῶν δικαιωμάτων του θά εἶναι μιά οὐτοπία καί ἡ διασφάλισή τους χίμαιρα.